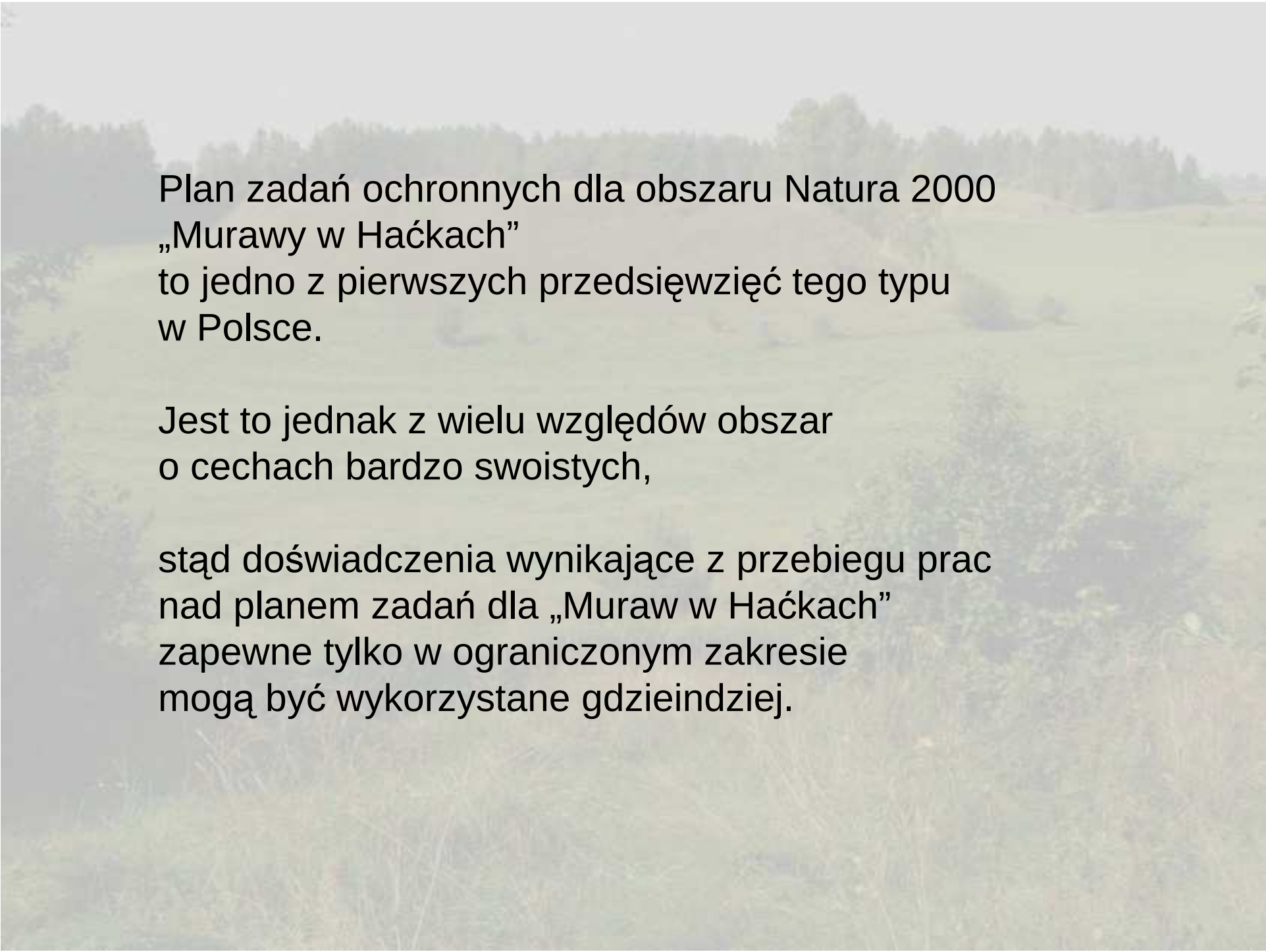

Obszar Natura 2000 Murawy w Haćkach

walory, problemy i planowanie ochrony

Dan Wołkowycki
d.wolkowycki@pb.edu.pl

Plan zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000
„Murawy w Haćkach”
to jedno z pierwszych przedsięwzięć tego typu
w Polsce.

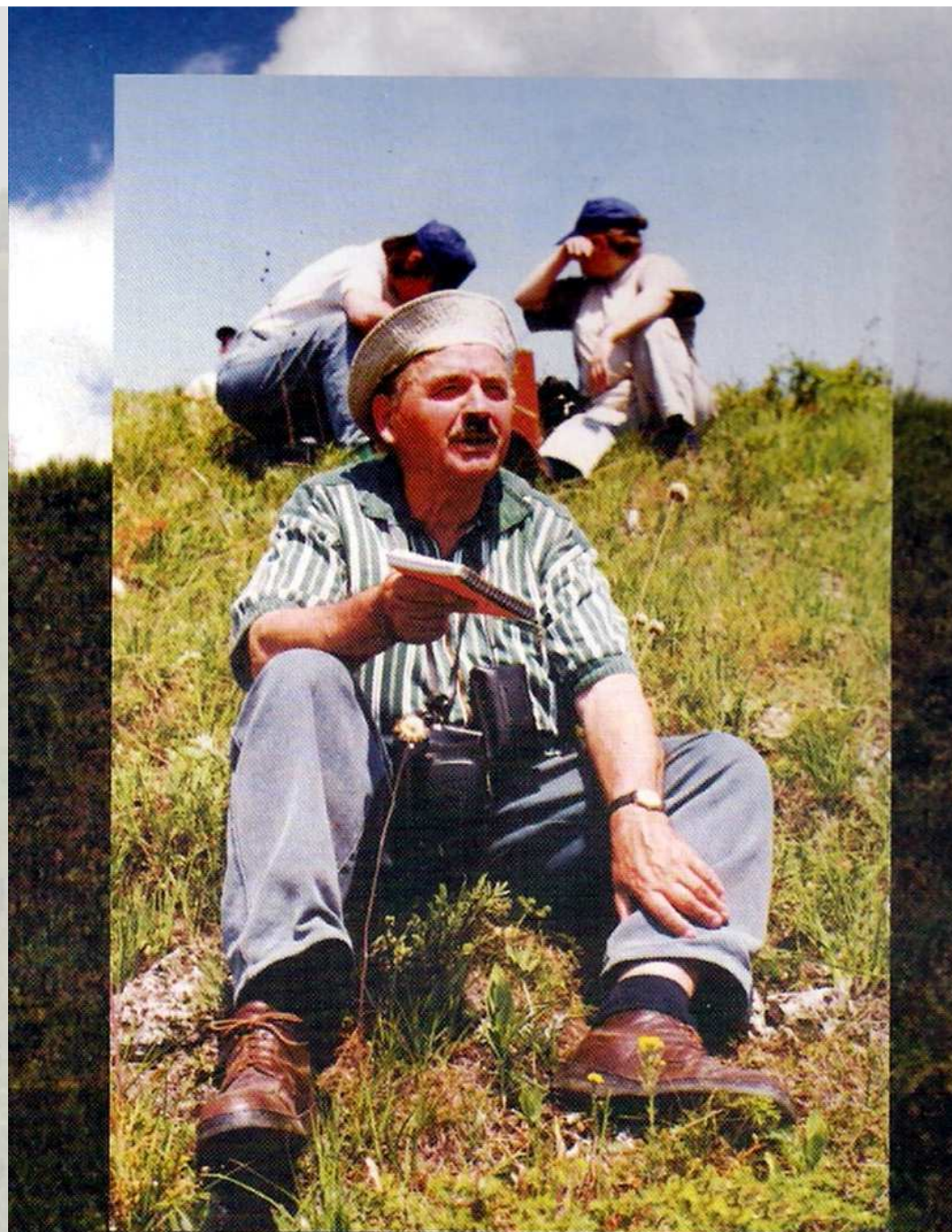
Jest to jednak z wielu względów obszar
o cechach bardzo swoistych,

stąd doświadczenia wynikające z przebiegu prac
nad planem zadań dla „Muraw w Haćkach”
zapewne tylko w ograniczonym zakresie
mogą być wykorzystane gdzieindziej.

Odkrywcą walorów
przyrodniczych
okolic Haciek
i wielkim
orędownikiem ich ochrony
był

Profesor J. B. Faliński,
który już w latach 70. XX w.
zapropomował
utworzenie tam
sieci rezerwatów
i pomników przyrody.

Od wielu lat
o skuteczną ochronę obszaru
zabiega miejscowe
Towarzystwo „Haj”

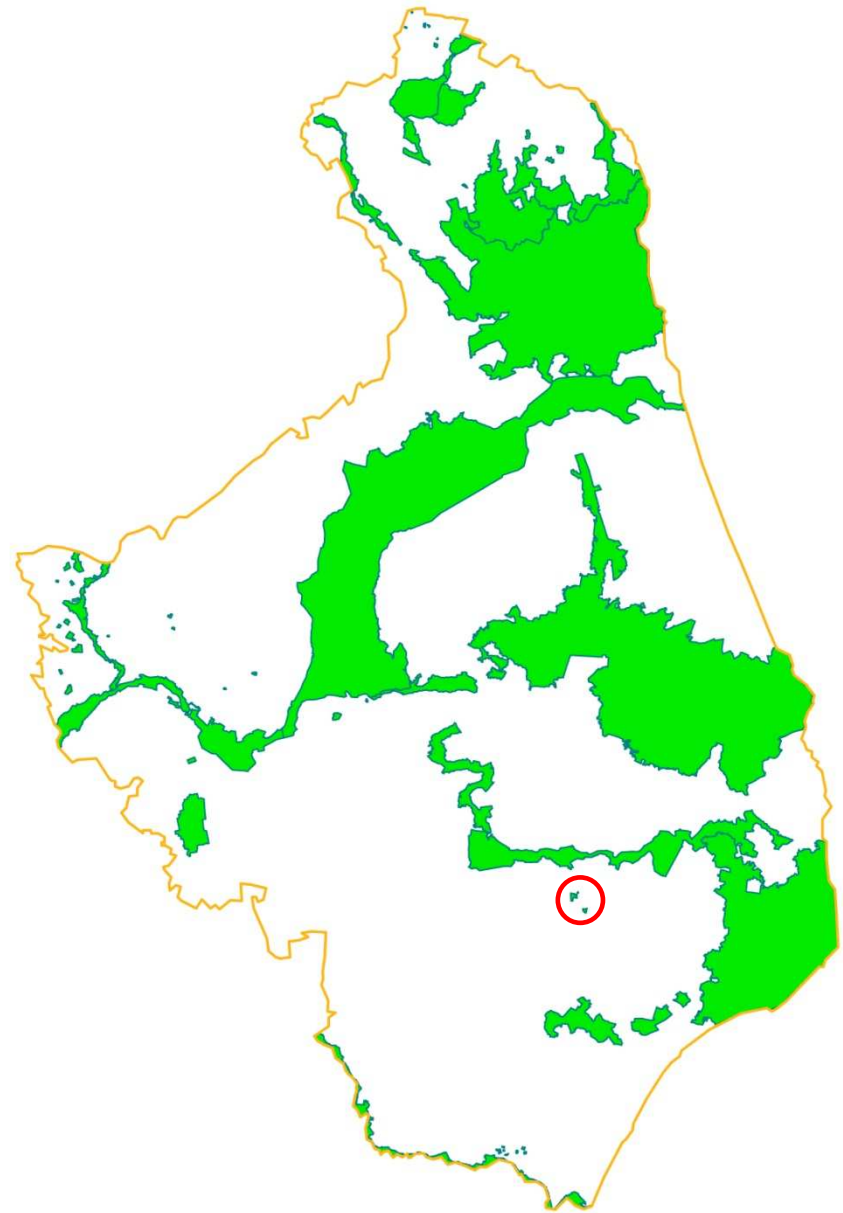
wg monografii „Haćki. Zespół przyrodniczo-archeologiczny...”

Sieć Natura 2000 w woj. podlaskim

Obszar „Murawy w Haćkach”
to jedna z najmniejszych ostoi
Natura 2000
w woj. podlaskim.

Obejmuje zaledwie 157 ha.

Utworzony został
przede wszystkim
w celu ochrony
muraw kserotermicznych

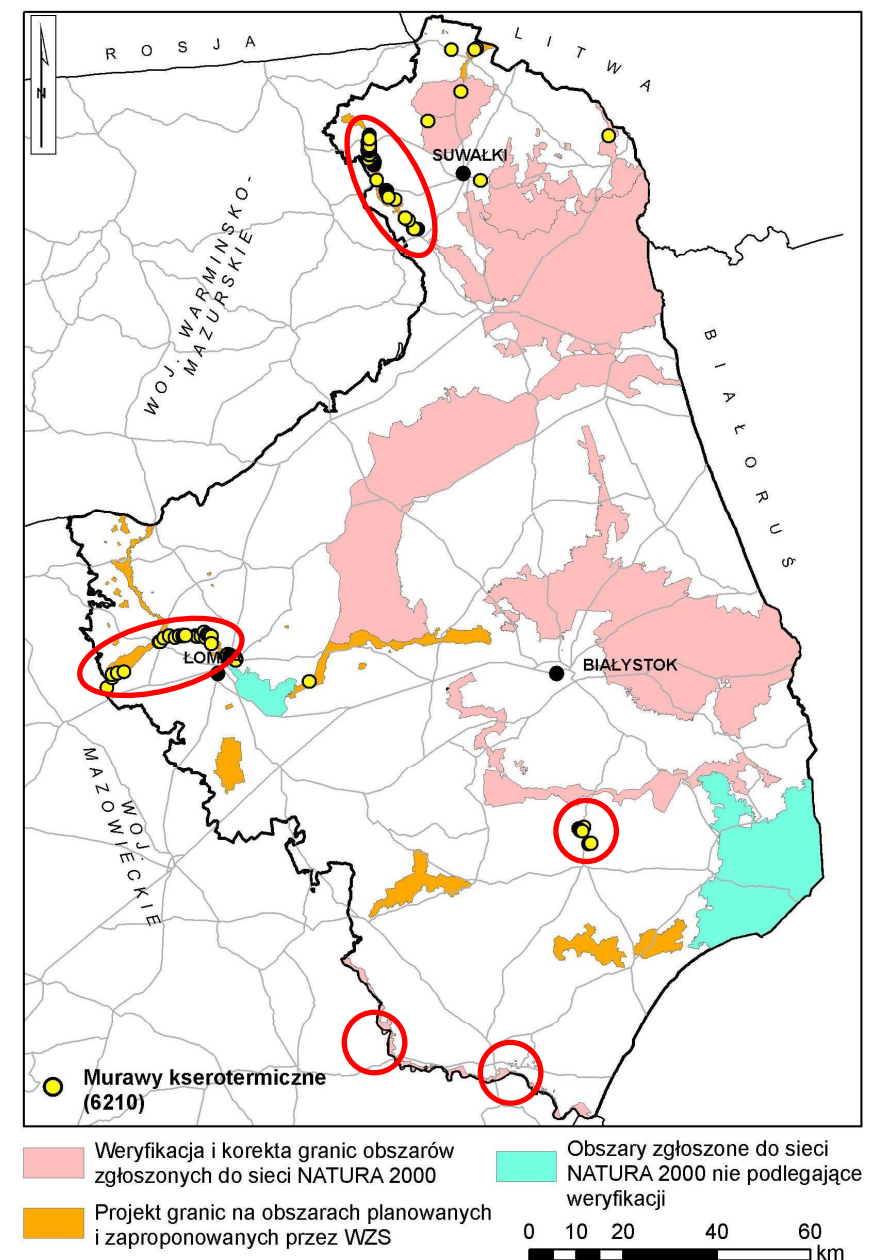

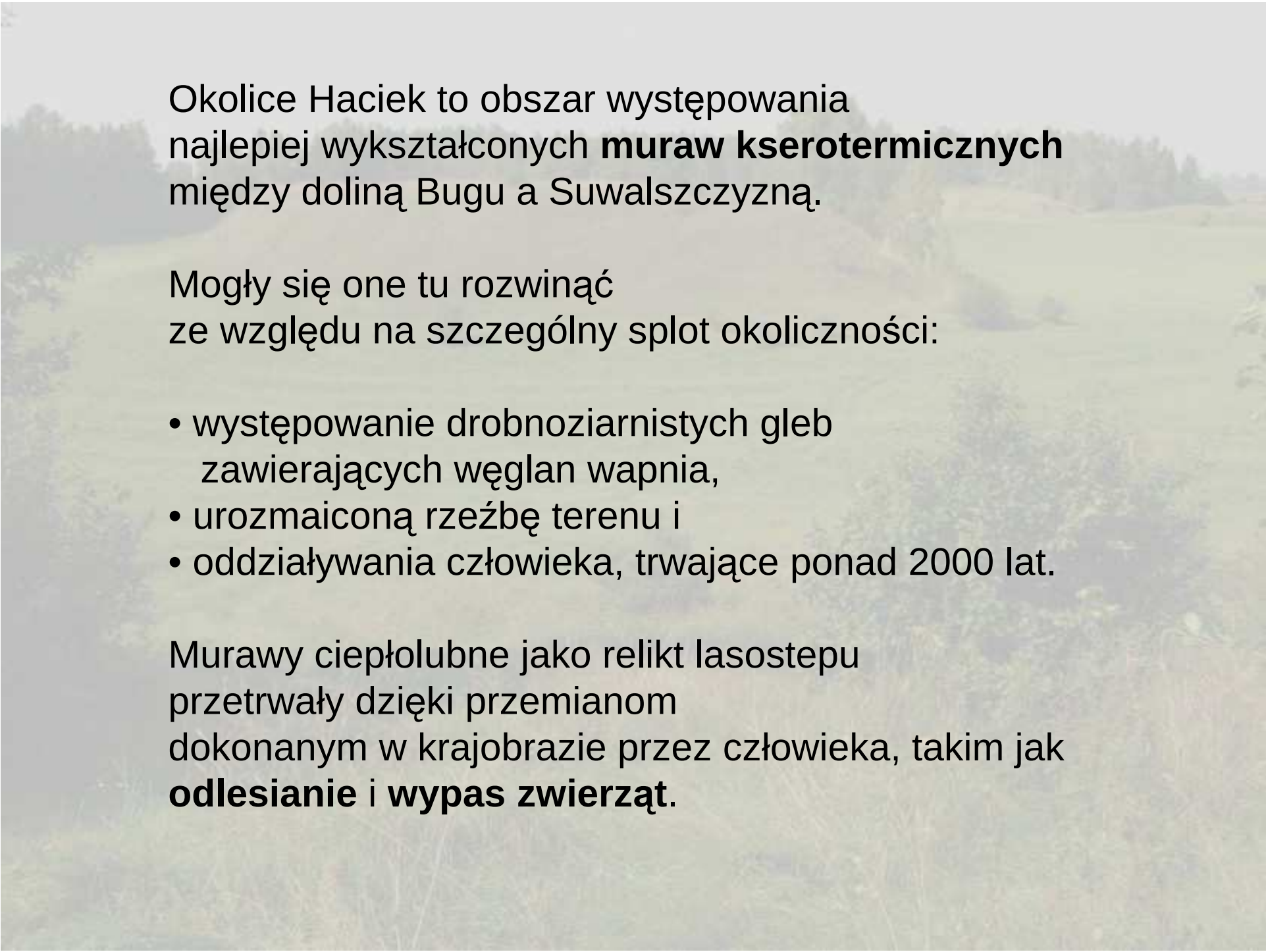
SOO „Murawy w Haćkach” na tle sieci Natura 2000 w woj. podlaskim

Murawy kserotermiczne *6210
to typ siedlisk o priorytetowym znaczeniu,
b. rzadko spotykany w pn.-wsch. Polsce

Mimo niewielkiej powierzchni
ostoja „Murawy w Haćkach”
odgrywa kluczową rolę
w ochronie
muraw kserotermicznych
w północno-wschodniej Polsce

obok ostoi
Doliny Górnej Rospudy,
Przełomowej Doliny Narwi
i Nadbużańskiej

Okolice Haciek to obszar występowania najlepiej wykształconych **muraw kserotermicznych** między doliną Bugu a Suwalszczyzną.

Mogły się one tu rozwinąć ze względu na szczególny splot okoliczności:

- występowanie drobnoziarnistych gleb zawierających węglan wapnia,
- urozmaiconą rzeźbę terenu i
- oddziaływania człowieka, trwające ponad 2000 lat.

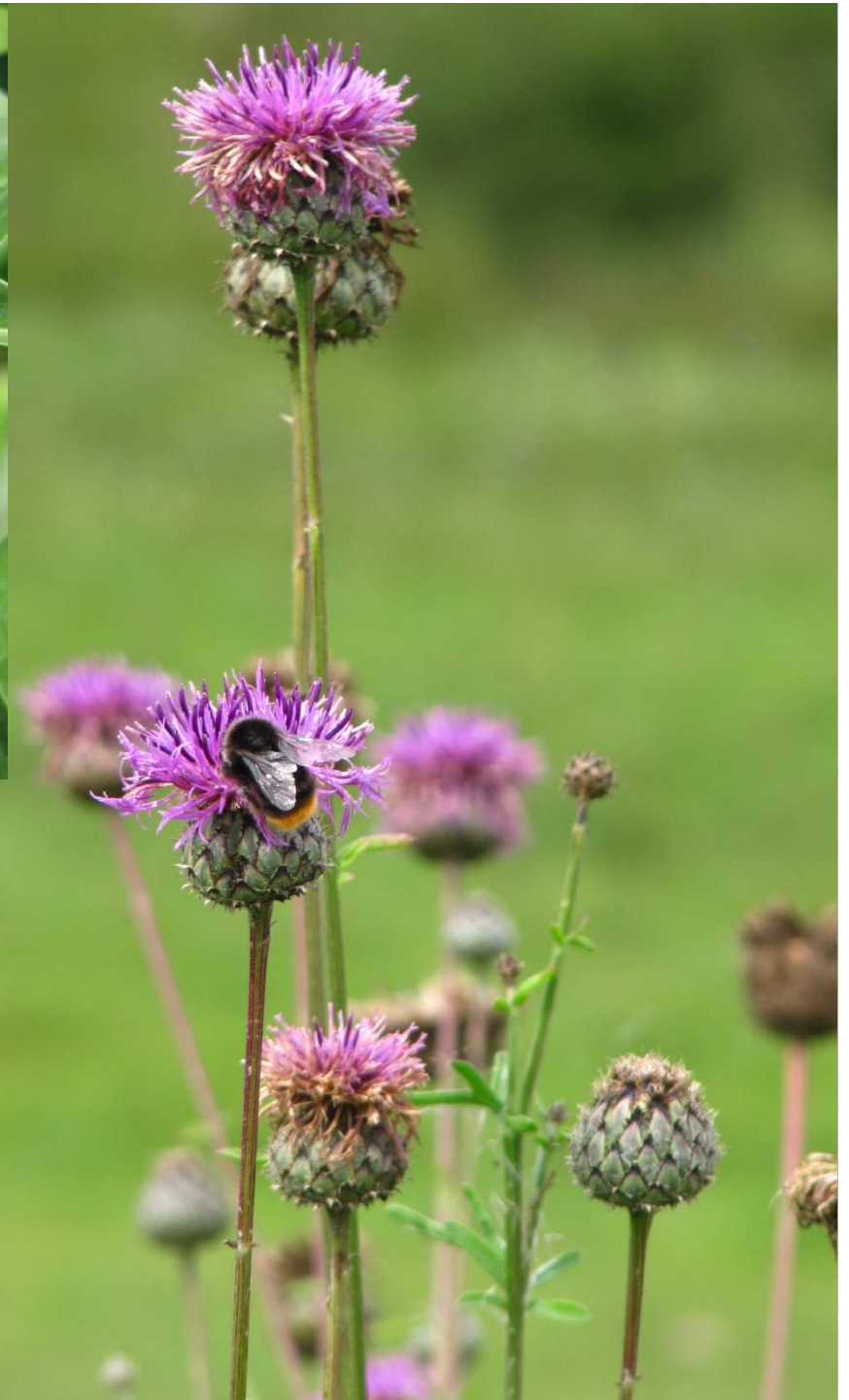
Murawy ciepłolubne jako relikty lasostepu przetrwały dzięki przemianom dokonany w krajobrazie przez człowieka, takim jak **odlesianie i wypas zwierząt**.

murawa kserotermiczna
na zboczach Góry Zamkowej

Zagrożenia

Niezwykła różnorodność przyrodnicza okolic Haciek jest efektem wielowiekowego współoddziaływania specyficznych warunków siedliskowych, i **działalności człowieka**.

W związku z tym największym zagrożeniem dla przyrody okolic Haciek jest nie gospodarka człowieka tradycyjnego typu, a jej **zaniechanie**.

Główne zagrożenia dla szaty roślinnej okolic Haciek

wynikają z **zaprzestania** tradycyjnego użytkowania rolniczego:

- **wypasu** muraw na pagórkach i na zboczach niecki,
- **wykaszenia** niskoproduktywnych łąk mszysto-turzycowych.

Zarzucenie wypasu i wykaszania powoduje stopniowy rozwój zarośli i zadrzewień. Część nieużytkowanych gruntów została zalesiona.

W efekcie tych zjawisk kurczy się powierzchnia cennych przyrodniczo siedlisk, zanikają rzadkie i chronione gatunki roślin.

Diagram illustrating the succession of a xerothermic grassland after grazing cessation. The diagram consists of five yellow boxes with blue outlines, arranged in a descending staircase pattern from top to bottom. Each box contains a text description of a stage in the process. The background is a faded photograph of a grassy field with trees in the distance.

**zaprzeszanie wypasu
murawy kserotermicznej**

ekspansja bylin

ekspansja drzew i krzewów

spadek liczby i liczebności
gatunków charakterystycznych

spadek powierzchni, stopniowy zanik murawy
i przekształcanie się jej
w innego typu zbiorowisko roślinne

Wypas na Górze Zamkowej w 1971 r.

fot. J. B. Faliński,
źródło: Faliński i in. 2005

Zbocza niecki wytopiskowej dawniej i dziś

Na zalesionych zboczach przetrwały obecnie tylko nieliczne światłożądne i ciepłolubne gatunki roślin. Bez dostępu promieni słonecznych do warstwy runa rośliny te skazane są na zagładę.

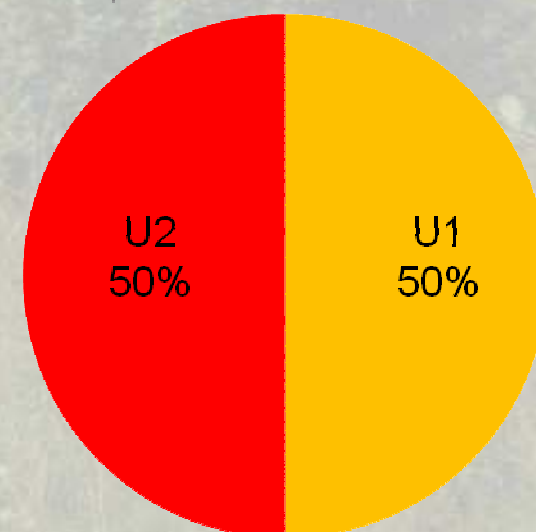
Inne zagrożenia

- **eksploatacja kruszywa,**
rozkopywanie pagórków kemowych,
- **intensyfikacja rolnictwa:**
nadmierna chemizacja siedlisk,
ubożenia składu gatunkowego łąk.
- **zmiany stosunków wodnych**

Ogólny stan muraw kserotermicznych

Ocena dla całego obszaru:
stan zły (U2)

Plan zadań ochronnych

Podstawowy cel opracowania planu zadań ochronnych to **jak najszybsze rozpoczęcie działań niezbędnych dla skutecznej ochrony** obszaru Natura 2000, czyli zapewnienie, że siedliska przyrodnicze i gatunki, dla ochrony których wyznaczono obszar, nie zostaną utracone, ani ich stan nie ulegnie pogorszeniu.

Plan zadań ochronnych to „**projekt najpilniejszych działań na rzecz ochrony obszaru**” możliwych do osiągnięcia w ciągu 10 lat.

Obowiązek sporządzenia projektu planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 wynika z **ustawy o ochronie przyrody**.

Plan zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 ustanawia **regionalny dyrektor ochrony środowiska** w formie zarządzenia.

wg wytycznych GDOŚ, „Opracowanie planu zadań ochronnych...”

Skutki

- wprowadzenie **skutecznej ochrony** siedlisk przyrodniczych wraz z określeniem konkretnych zadań ochronnych, ich lokalizacji, harmonogramu, podmiotów odpowiedzialnych, sposobów weryfikacji ich skuteczności

niektóre „skutki uboczne”:

- **zawężenie możliwości użytkowania gruntów** na niektórych działkach do sprzyjających celom ochrony, np. do ekstensywnego wypasu i/lub wykaszania
- **powiązanie dopłat bezpośrednich** ze zgodnością gospodarki rolnej z celami ochrony, zgodnie z zasadą „wzajemnej zgodności” (cross compliance)
- **możliwość dopłat** ze specjalnego pakietu programów **rolno-środowiskowych** przeznaczonego dla obszarów Natura 2000

Proces opracowania projektu Planu

Etap I

- 1) weryfikacja terenu objętego projektem Planu,
- 2) ustalenie przedmiotów ochrony objętych projektem Planu,
- 3) podanie do publicznej wiadomości informacji o przystąpieniu do sporządzenia projektu Planu,
- 5) organizacja procesu komunikacji z różnymi grupami interesu,
- 6) utworzenie Zespołu Lokalnej Współpracy.

Etap II

Moduł A

- **zgromadzenie dostępnych informacji** o obszarze i przedmiotach ochrony;
- **weryfikacja** i uzupełnienie zgromadzonej informacji;

Moduł B

- **ocena stanu** ochrony przedmiotów ochrony;
- **identyfikacja** i analiza **zagrożeń**;
- ustalenie celów działań ochronnych;

Moduł C

- **ustalenie działań ochronnych**;
- ustalenie potrzeby sporządzenia planu ochrony;
- ustalenie i opracowanie wskazań do dokumentów planistycznych;

Etap III: Uzgodnienia

Ogólne cele wszelkich działań ochronnych na obszarze SOO „Murawy w Haćkach” to:

- **utrzymanie powierzchni siedlisk** i liczebności gatunku Natura 2000, a w przypadkach, w których to będzie możliwe nawet ich zwiększenie
- **zachowanie lub odtworzenie podstawowych ekologicznych cech, struktury i funkcji siedlisk przyrodniczych**
- **zachowanie, a nawet zwiększenie różnorodności biologicznej** związanej z każdym typem siedliska Natura 2000, utrzymanie i wzrost liczby gatunków charakterystycznych, specyficznych dla typu siedliska oraz cennych składników flory
- **ograniczenie udziału ekspansywnych** roślin zielnych, **gatunków** obcych oraz drzew i krzewów na siedliskach nieleśnych, a nawet ich wyeliminowanie
- **zapewnienie odpowiednich form trwałego użytkowania rolniczego**, które sprzyjają zachowaniu właściwego stanu nieleśnych siedlisk przyrodniczych
- **minimalizacja lub wyeliminowanie wszystkich czynników pogarszających stan siedlisk.**

Cele działań ochronnych:

- **przywrócenie** minimum 75% powierzchni muraw kserotermicznych **do stanu właściwego** przez odtworzenie odpowiedniej struktury i funkcji, w szczególności charakterystycznego składu gatunkowego w efekcie użytkowania kośnego i pasterskiego; utrzymanie pozostałych płatów w stanie niepogorszonym,
- **wzrost ogólnej powierzchni muraw** kserotermicznych minimum o 0,5 ha, głównie kosztem istniejących obecnie zadrzewień,
- **zachowanie** powierzchni wszystkich pozostałych typów siedlisk Natura 2000, a także populacji gatunków zwierząt i utrzymanie ich co najmniej **w niepogorszonym stanie**; odtworzenie właściwego stanu na minimum 25% ich powierzchni.

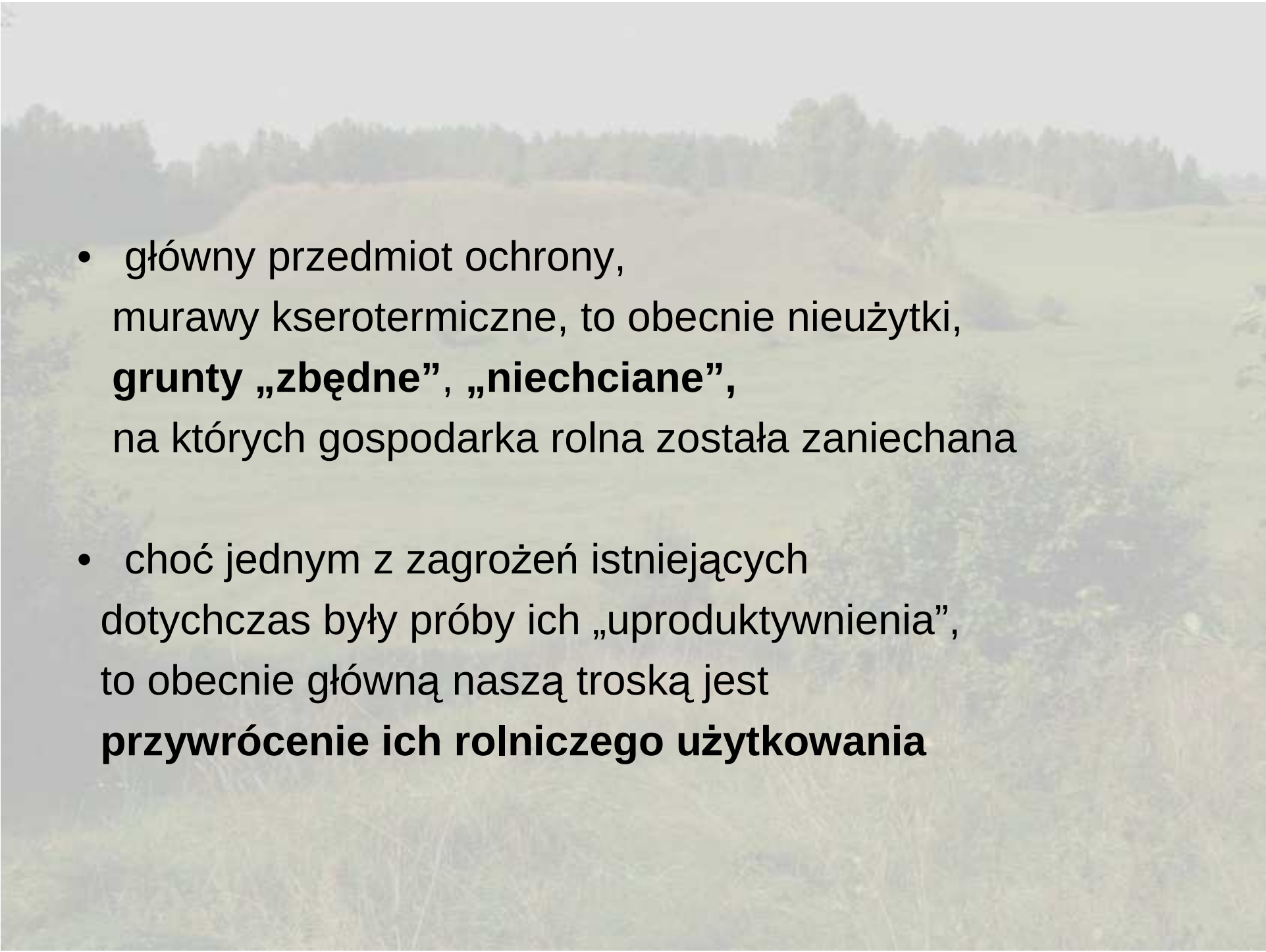
Główne uwarunkowania wpływające na możliwości skutecznej ochrony obszaru

- izolacja i niewielka powierzchnia obszaru
- specyficzne warunki geologiczne i geomorfologiczne
- odwieczne osadnictwo, poświadczone unikalnymi zabytkami archeologicznymi
- krajobraz i siedliska przyrodnicze ukształtowane w wyniku długotrwałego, ekstensywnego użytkowania rolniczego
- niekorzystne procesy demograficzne, prowadzące do wyludniania się wsi
- duży udział gruntów Skarbu Państwa
- przeciwstawne procesy w rolnictwie – zanik użytkowania rolnego gruntów, w tym zanik wypasu na najcenniejszych fragmentach siedlisk, a z drugiej strony intensyfikacja rolnictwa
- plany inwestycji drogowych
- obecność miejscowych stowarzyszeń społecznych czynnie zaangażowanych w ochronę dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego

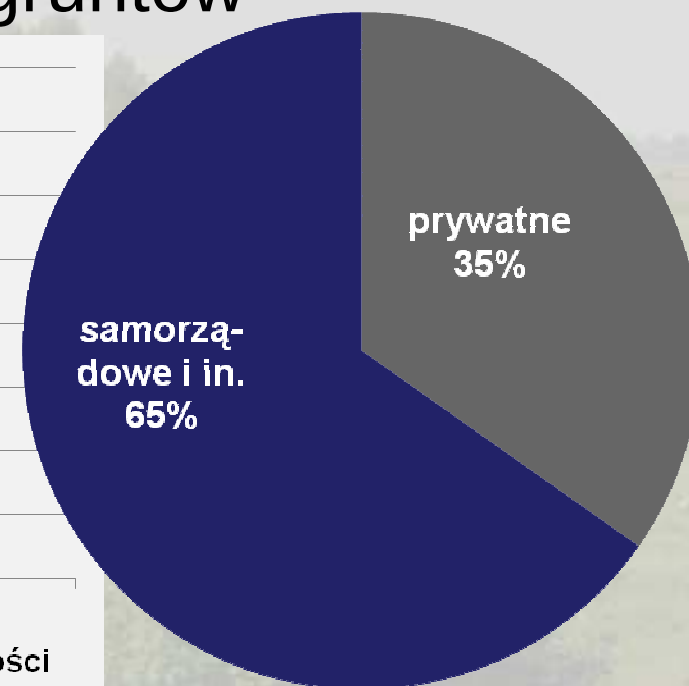
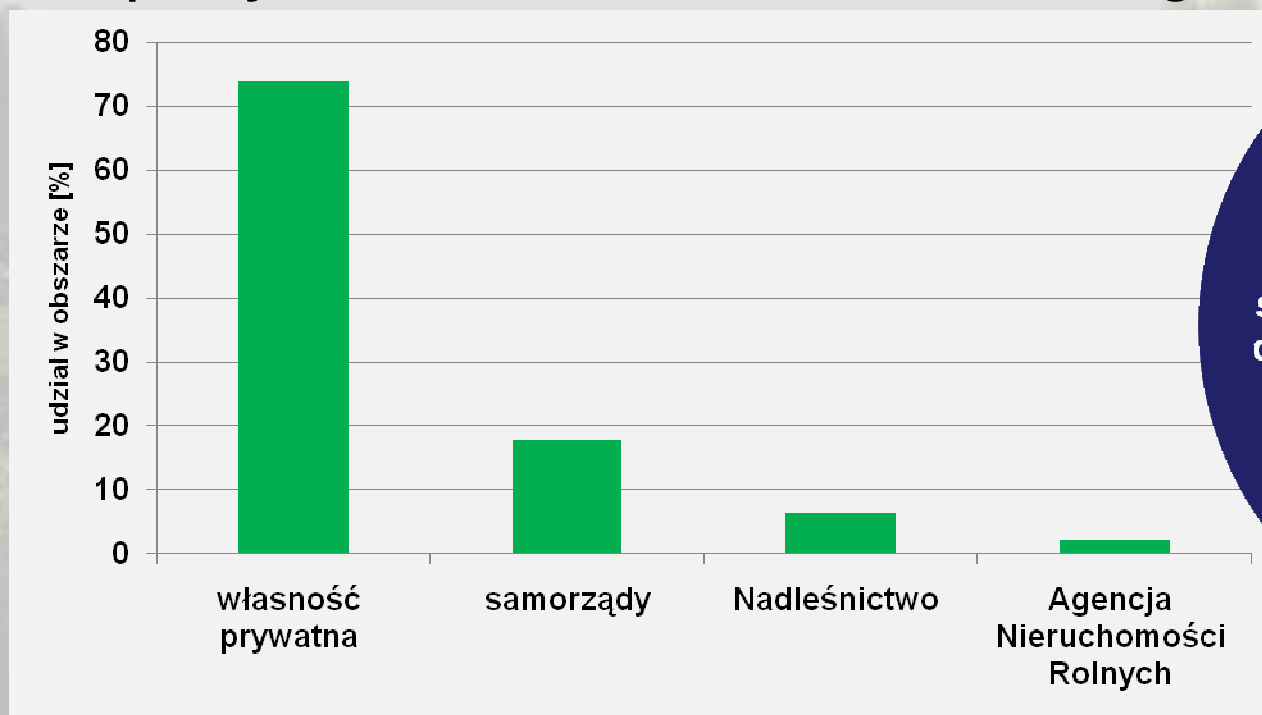
Swoiste cechy obszaru wpływające na proces planowania i na możliwości ochrony

- bardzo mała powierzchnia, umożliwiającą precyzyjną ocenę stanu i indywidualne podejście do każdego wydzielenia siedliskowego
- na 157 ha obszaru siedliska Natura 2000 zajmują ok. 9 ha

-
- główny przedmiot ochrony,
murawy kserotermiczne, to obecnie nieużytki,
grunty „zbędne”, „niechciane”,
na których gospodarka rolna została zaniechana
 - choć jednym z zagrożeń istniejących
dotychczas były próby ich „uproduktywnienia”,
to obecnie główną naszą troską jest
przywrócenie ich rolniczego użytkowania

Specyficzna struktura własności gruntów

Mimo, że dominuje prywatna własność gruntów,
olbrzymia większość siedlisk Natura 2000 należy do gminy.

Spośród ponad 60 właścicieli prywatnych gruntów
siedliska będące głównym przedmiotem ochrony należą tylko do kilku.

Wśród ok. 3 ha siedlisk Natura 2000 na gruntach prywatnych
2,7 ha należy do **jednego właściciela.**

Po długotrwałym, trwającym ponad 30 lat okresie zabiegów o ochronę obszaru obecnie istnieją niezwykle sprzyjające okoliczności do skutecznej jego ochrony:

- **uregulowanie stosunków własnościowych** dzięki przekazaniu gruntów Skarbu Państwa samorządowi,
- **przychylność agend i instytucji rządowych i samorządów,**
- **przychylność rolników indywidualnych,**
- **dostępność środków unijnych,**
- **zaangażowanie organizacji społecznych,** zarówno w pozyskanie środków na ochronę czynną prowadzoną przez właścicieli gruntów, jak i jako „strażników obszaru” oraz krytycznych recenzentów działań Państwa

Pojawienie się na etapie planowania ochrony
realnych szans na jej wprowadzenie
dzięki projektowi organizacji pozarządowej

„Ochrona czynna muraw ciepłolubnych w północno-wschodniej Polsce”

Projekt
Centrum Ochrony Mokradeł

Cel projektu:

- Utrzymanie i przywrócenie cennych przyrodniczo muraw kserotermicznych i napiaskowych

Działania:

- dzierżawa, wykup lub użyczenie gruntów na cele ochrony przyrody
- przygotowanie muraw do wypasu (usuwanie nalotu drzew i krzewów, koszenie zeszłorocznej roślinności, likwidacja dzikich wysypisk śmieci)
- wypas tradycyjnych odmian owiec
- zapewnienie trwałości użytkowania
(programy rolno-środowiskowe)

Programy rolno-środowiskowe:

Ochrona zagrożonych gatunków ptaków
i siedlisk przyrodniczych na obszarach Natura 2000
variant 5.5. Murawy ciepłolubne,
wysokość dopłaty: 1380 zł/ha wypasanej murawy

Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych
zwierząt w rolnictwie
variant 7.3. Zachowanie lokalnych ras owiec
wysokość dopłaty: 320 zł/maciorkę

Korzystanie z programów rolno-środowiskowych we wsiach przyległych do obszaru

wieś	liczba wniosków o dotacje rolnośrodowiskowe	procent w stosunku do płatności bezpośrednich
Haćki	1	7,7
Hryniewicze D.	7	33,3
Proniewicze	11	28,2

Rolnicy, którzy podejmą się wypasu owiec na murawach, mogą liczyć na:

- usunięcie nalotu drzew i krzewów
- wykoszenie muraw przed wypasem
- grodzenie muraw
- zakup siatki grodzącej
- zakup przenośnej wiaty do ochrony owiec przed słońcem i deszczem
- zakup poidel i wody dla owiec
- w uzasadnionych przypadkach transport zwierząt
- w uzasadnionych przypadkach zakup owiec
- dopłatę w ramach programów rolno-środowiskowych (ew. wynagrodzenie)

dziękuję za uwagę

